

NED. NAT. BUREAU VOOR ANTHROPOLOGIE

Het Bureau hield op 14 Mei 1927 een algemeene ledenvergadering in het Koloniaal Instituut te Amsterdam, waar allereerst de secretaris, Dr. I. J. Brugmans, het navolgende verslag omtrent het afgelopen verenigingsjaar uitbracht.

Indien het *verslag over het verenigingsjaar 1926/27* met een algemeene opmerking mag worden ingeleid, dan kan het slechts deze zijn, dat het afgelopen jaar reden geeft tot tevredenheid en tot vertrouwen in de toekomst. Het getal leden der vereeniging toch, dat bij de vorige jaarvergadering (begin Juni 1926) ruim 300 bedroeg, is thans gestegen tot 372 — een toeneming welke bevredigend mag heeten in een tijd, waarin specialiseering en uitdijning in de wetenschap steeds meer financieele offers vergen van hen, die de wetenschap dienen en liefhebben. Dat de versterking der vereeniging ook tot uiting is gekomen in hare daden en bemoeiingen, moge uit het volgende gaandeweg blijken.

* * *

In het bestuur van het bureau kwam gedurende het verenigingsjaar slechts één enkele, doch belangrijke, wijziging voor. Dr. W. A. Mijsberg, die op de jaarvergadering van 5 Juni 1926 tot secretaris was benoemd als opvolger van den heer Van Vuuren, voor wien het wonen buiten Amsterdam te veel bezwaren bleek op te leveren bij de vervulling van zijn functie, werd tot docent aan de Novia te Weltevreden benoemd toen hij zijn taak nog nauwelijks had opgevat. In de vergadering van 23 October werd als zijn opvolger benoemd Dr. I. J. Brugmans, terwijl als secretaris der Sectie voor physische anthropologie, welke functie eveneens door Dr. Mijsberg was bekleed, Dr. E. Hammer werd benoemd.

Thans komen wij aan de eigenlijke werkzaamheden van het Bureau in het afgelopen jaar. De voorbereiding tot het in September e.k. te houden congres van het Instituut hebben daarvan zulk een belangrijk deel uitgemaakt, dat het gewenscht schijnt hieromtrent allereerst eenige mededeelingen te doen. Er is tot nu toe met succes gewerkt. Vooreerst zegde de Minister van Onderwijs toe, op de staatsbegroting een bedrag van f 4000 als subsidie uit te trekken, welke post sindsdien is goedgekeurd. Een oproeping aan de leden van ons Bureau, een vrijwillige bijdrage van f 5 voor 't congres te storten, had grooter succes dan wij hadden durven hopen: een kleine 100 leden gaven aan de oproeping gehoor. Dit bewijs van belangstelling der leden voor het werk der vereeniging is moedgevend. Wat eerder het congres aangaat worde nog medegedeeld, dat Z. K. H. de Prins der Nederlanden zich bereid verklaarde, het Beschermheerschap van het congres te aanvaarden, terwijl enkele autoriteiten, die tot vorming van een Eerecomité werden aangezocht, allen de uitnoodiging aanvaardden. Het zijn: de Ministers van Onderwijs en van Buitenlandsche Zaken, onze gezant te Parijs, de Commissarissen der Koningin in N.-Holland, Groningen, Drente en Gelderland, de burgemeesters van Amsterdam, Groningen, Assen en Arnhem, de voorzitters der beide afdelingen van de Koninklijke Academie van Wetenschappen en de rector-magnificus der Amsterdamsche Universiteit.

Terwijl het richten van uitnoodigingen tot bijwoning van het congres voorloopig, wat de leden van het Instituut betreft, aan het Secretariaat te Parijs werd

óvergelaten, belastte het Bureau zich met de correspondentie met de genoodigden in die landen, welke om verschillende redenen tot dusverre nog niet deelnamen aan den arbeid van het Instituut. De beoordeeling van de vraag, wie moesten worden uitgenoodigd geschiedde aldus, dat de voorzitters der diverse sectiën een lijst opstelden van diegenen, die als meer vooraanstaande beoefenaars van hun vak in de eerste plaats voor een uitnoodiging in aanmerking kwamen. Aan $\pm$ 125 geleerden in Duitschland, Oostenrijk, Engeland en de Scandinavische landen werd een oproeping verzonden. Momenteel hebben 38 van dezen bericht, dat zij van plan zijn naar Amsterdam te komen, terwijl 16 verklaarden, nog geen positieve beslissing te kunnen nemen; de overigen bedankten of antwoordden niet. Daarbij bleek ons, dat van Duitsche zijde verschillende principiële bezwaren waren opgerezen tegen deelneming aan het Instituut en dat in sommige kringen de vrees bestond, dat niet volkomen gelijkgerechtigdheid van de Duitschers ten opzichte van de andere naties zou bestaan. In een uitvoerige circulaire aan de Duitsche genoodigden heeft het bestuur gepoogd, deze bezwaren te ontzenuwen. Of dit succes zal hebben, zal de toekomst moeten leeren.

Aangezien de lijst der Hollandsche sprekers op het congres en eveneens het voorloopige programma (met excursies, bezoeken enz.) in het tijdschrift „Mensch en Maatschappij” zijn gepubliceerd, is vermelding daarvan hier ter plaatse onnoodig. De reeds ingeschreven sprekers van andere naties zullen vermeld worden in een circulaire vanwege ons Bureau, welke eerstdaags zal verschijnen en, behalve aan alle leden van het Instituut, ook aan de buitengewone leden van ons Bureau zal worden toegezonden. Omtrent de organisatie van het congres kan nog worden vermeld, dat de voorbereiding te Amsterdam, zooover niet door het bestuur zelf, geschiedt door de op de vorige jaarvergadering ingestelde commissie waarvan, behalve de voorzitter en secretaris, de H.H. Ter Veen, Voûte en Van der Flier deel uitmaken. Laatstgenoemde, die als secretaris der commissie fungeert, zal met de organisatie van het congresbureau worden belast en gedurende de zittingen in het Koloniaal Instituut aanwezig zijn. De voorbereidende maatregelen te Groningen geschieden door ons medelid Dr. A. E. van Giffen en den rijksarchivaris Dr. Poelman, die te Arnhem door onzen sectievoorzitter Van der Ven; te Assen heeft zich een afzonderlijk comité gevormd, waarvan Mr. J. Linthorst Homan secretaris-penningmeester is. Ten behoeve van de demonstraties, die Dr. van Giffen wil verrichten voor de congresdeelnemers, werd aan Ged. Staten van Drente verlot gevraagd — dat verkregen werd — om ontgravingen te verrichten bij het hunnebed en de grafkelder te Eext. Op een dergelijk verzoek aan den minister betreffende de hunnebedden onder Buinen is nog geen antwoord ontvangen. Na nog aangestipt te hebben, dat de minister van buitenlandsche zaken op ons verzoek de regeeringen der voornaamste Europeesche staten heeft uitgenoodigd tot het zenden van officieele gedelegeerden naar ons congres, kunnen wij van het congres afstappen en overgaan tot de overige werkzaamheden van het Bureau gedurende den cursus 1926/27.

Ten einde zooveel mogelijk krachten en gelden voor het congres te sparen, bleef het aantal vergaderingen, buiten de jaarvergaderingen, tot één beperkt. Het was die van 23 October, waar de heer D. J. K. Nyessen een lezing hield over „Petrus Camper en zijn tijdgenooten” en de heer R. Oppenheim een mededeeling deed over praehistorische artefacten in onze zandstuifterreinen in Brabant en Gelderland. Daarnaast werden verschillende malen de leden van het Bureau in de gelegenheid gesteld, vergaderingen van andere vereenigingen bij te wonen. Het Kon. Aardrijkskundig genootschap verleende zijn zoozeer gewaardeerde gastvrijheid op zijn vergadering van 10 December, waarin de heer D. J. van der Ven voor het eerst zijn Nederlandsche Oogstfilm vertoonde, met muzikale begeleiding door Julius Röntgen; de Amsterdamsche studentenvereeniging voor sociale geographie verleende onzen leden toegang op de lezing, die onze onder-voorzitter Prof. K. H. Bouman op 17 Februari hield over „De ruimtelijke en tijdelijke ver-

breiding van het genie in Europa"; de leiders van de z.g. Ethnologendag lieten op hun bijeenkomst van Januari de leden van het Bureau toe. Ook op deze plaats worde aan de verschillende corporaties, die aan onze leden gastvrijheid verleenden, en woord van dank uitgesproken.

Het hoogtepunt van onze werkzaamheid lag in het afgelopen jaar niet in Amsterdam, maar in Utrecht. Het bestuur was van meening dat, nu de verschillende in Amsterdam gehouden cursussen over physische anthropologie, sociologie en praehistorie zulk een succes waren gebleken, ook in een andere stad een dergelijke poging moest worden gewaagd. Besloten werd tot herhaling van den cursus over praehistorie, en wel te Utrecht. Het is ons een groote voldoening te kunnen mededeelen, dat de proef uitnemend is geslaagd; van het begin tot het eind van den cursus is de collegezaal van het laboratorium aan het Janskerkhof stampvol geweest. Wij zijn hiervoor groote erkentelijkheid verschuldigd aan de verschillende sprekers, die allen zich belangeloos bereid verklaarden hun vroeger in Amsterdam gehouden voordracht wederom te houden (wegens vertrek naar het buitenland waren de heeren Dr. Mijsberg en Prof. von Bissing verhinderd, als wier vervangers wij Prof. van den Broek en Dr. Blok bereid vonden). Een bijzonder woord van dank komt aan Prof. van den Broek toe, die de regeling van den geheelen cursus op zich nam. In aansluiting aan zijn als deel van dezen leer-gang gehouden voordracht over Praehelleensche culturen, organiseerde Dr. G. van Hoorn een excursie naar het Leidsche Museum van Oudheden en naar eenige verzamelingen in Den Haag. Ook door een aantal leden, die niet den Utrechtschen cursus hadden bijgewoond, werd aan deze geslaagde excursie deelgenomen. Wij kunnen in aansluiting hieraan mededeelen, dat in het komende jaar een cursus over erfelijkheidsvraagstukken zal worden gehouden, waarvan Mej. Dr. van Herwerden de leiding op zich neemt.

Terwijl de lezingen en cursussen meer popularisèering der anthropologische wetenschappen beoogden, heeft het Bureau ook rechtstreeks het wetenschappelijk onderzoek zelf gesteund. Allereerst werd f 1000 subsidie aan het komende congres toegekend. Dr. A. E. van Giffen kreeg een bedrag van f 400 toegezegd voor de voorbereidende maatregelen tot de opgravingen, waarvan zooveel gewag werd gemaakt; bovendien werd aan dezen onderzoeker f 100 uitgekeerd voor zijn arbeid in Zuid-Limburg, waarover in het vorige jaarverslag uitvoerige mededeelingen zijn gedaan. Een aanvraag om steun van het comité, dat hervatting van de Nederlandsche opgravingen in Argos beoogt, moest wegens de te verwachten hooge kosten van het congres voorloopig ter zijde worden gelegd. Ten slotte zij hier vermeld de financieele steun, die het Bureau aan het tijdschrift „Mensch en Maatschappij” bleef verleen. Hoewel een nog niet groot genoeg percentage der leden op het tijdschrift is geabonneerd, was de belangstelling ervoor ook uit andere kringen zoo groot, dat het te beginnen met 1927 van driemaandelijks tweemaandelijks kon worden uitgegeven. Wederom mede een bewijs van groeiende belangstelling voor het terrein, waarop het Bureau werkzaam is.

De statuten van ons Bureau vermelden als een van zijn taken „bekendmaking in het buitenland van onderzoekingen en publicaties van Nederlanders op anthropologisch gebied”. Aan dezen eisch is ook dit jaar voldaan. Ons lid Dr. van Loon uit 's-Gravenhage hield te Parijs voor het Institut international d'anthropologie een lezing met lichtbeelden en film over „Amok et lattah, les psychoses spéciales des races malaises”. Voorts kan in dit verband worden vermeld, dat onze voorzitter, daartoe uitgenoodigd, geregeld in de „Anthropologischen Anzeiger” aankondigingen en referaten van in Nederland verschenen anthropologische studies gaf.

Hoewel ons Bestuur niet in representatie naar buiten zijn kracht wil zoeken, dienen een tweetal gebeurtenissen hier toch te worden gememoreerd: dat ons bestuur was vertegenwoordigd bij de officieele opening van het Koloniaal Instituut op 9 October, en dat onze voorzitter bij het 50-jarig bestaan van de Ecole

d'anthropologie te Parijs onder aanbieding van een bloemenhulde de gelukwenschen van het Hollandsche Bureau overbracht.

Ten slotte, als laatste punt van dit verslag, iets over de werkzaamheid van het Bureau voor anthropologie in Ned.-Indië dat, formeel vrijwel los van ons staande, in feite uitteraard in nauwe betrekking tot ons staat. De laatste daaromtrent ontvangen opgave vermeldt 117 leden, wat voor een uitgestrekt land als Indië waar de intellectueelen méér verspreid zijn dan hier, verblijdend mag heeten. Daar voor het physisch-anthropologisch onderzoek, dat hier op den voorgrond staat, geschoolde anthropologen van professie niet voldoende aanwezig waren, is tot het geven van een opleidingscursus besloten. Plannen van het Indisch bureau tot het ondernemen van een expeditie naar de kleine Soenda-eilanden werden doorkruist, doordien een Duitsche expeditie daarheen tot stand kwam. Op verzoek van het zusterbureau richtten wij een verzoek tot den Minister van Koloniën, om de Duitsche leiders te verplichten, met het bestuur van het Indische bureau in contact te treden. De minister meende echter, dat er voor zijn tusschenkomst eerst aanleiding zou bestaan, wanneer de pogingen tot overleg van de betrokken zelf zouden blijken te mislukken. Het verdere verloop der zaak is ons nog niet bekend.

* * *

Aan het einde van het verslag gekomen, spreekt het Bestuur de hoop uit, dat het Ned. nationaal bureau voor anthropologie zich in de toekomst moge blijven verheugen in den bloei, dien het in het afgelopen jaar vertoonde, en dat het met stijgend succes werkzaam moge zijn bij de nastreving van zijn doel: de bevordering der anthropologie.

De penningmeester, Mr. J. Kool, bracht vervolgens verslag uit over het boekjaar 1926, waaromtrent hij het volgende mededeelde.

De Rekening over het boekjaar 1925 werd nagezien door de Heeren G. Trouw en J. Denijs, met diverse bescheiden verzeleken en goedgekeurd.

De uitkomsten over het afgelopen jaar kunnen bevredigend genoemd worden, waar het batig saldo een bedrag aanwijst van f 1245.72½.

Dit resultaat werd verkregen uit de gewone inkomsten ad: f 2291.99½ en de netto opbrengst van den Praehistorischen cursus ad f 225.—; waartegenover de uitgaven bedroegen: f 971.27, waaronder een bedrag van f 264.50 aan nagekomen rekeningen over 1925, terwijl bovendien als bijdrage van het Tijdschrift „Mensch en Maatschappij”, f 300.— werd afgedragen volgens overeenkomst met den uitgever.

Met het saldo van het vorige jaar, kon een som van f 1587.33 op nieuwe rekening in het te goed worden overgeboekt.

Waar thans een kassaldo van ± f 1600.— aanwezig is, kunnen de geldmiddelen der Vereeniging bevredigend genoemd worden.

Blijven de baten op gelijke wijze vloeien, terwijl de gewone uitgaven vermoedelijk niet belangrijk zullen stijgen, dan wordt de Vereeniging in staat gesteld om, meer dan haar tot dusverre mogelijk was, zich eens een extra uitgave te veroorloven voor meer speciale doeleinden, waarvoor haar in de eerste jaren de middelen hebben ontbroken.

Nadat hierop door den voorzitter, den secretaris en het bestuurslid D. J. van der Ven eenige mededeelingen waren gedaan omtrent het komende congres — waaronder het heugelijke feit, dat in Oostenrijk een nationaal bureau voor anthropologie is opgericht, hetwelk zich bij het Institut te Parijs heeft aangesloten — gaf de voorzitter het woord aan *Dr. A. E. van Giffen* tot het houden van een voordracht over: *De vroegste cultuuroverblijfselen in Nederland*, De jongere steen- en oudere bronstijd.

Heb ik in het tijdschrift „Mensch en Maatschappij” geschreven over de oudste bevolkings-elementen van ons land, thans zij het mij vergund speciaal voor de oudste cultuuroverblijfselen de aandacht te verzoeken.

Globaal genomen zijn het een vier- of zoo men wil, een vijftal beschavings-uitingen, welke, min of meer scherp gescheiden, bij de oudste bezetting van ons Vaderland, de opmerkzaamheid tot zich trekken. Daarvan beperken zich 3 of 4 tot den tijd van de snijdende geslepen steenen werktuigen, d.w.z. tot dien van den z.g. jongeren steentijd, het neolithicum. Het vijfde vormt de bronscultuur.

Het palaeolithicum, de oudere steentijd, de tijd van de menschwording, (welke in de voorlaatste aardperiode, die van den ijs-tijd of het diluvium valt) was voorbij. In Nederland zijn tot nu toe van al de verschijnselen in den ouden steentijd geene sporen ontdekt. Zij hebben in ons land geen of althans geen belangrijke rol gespeeld. Dit neemt echter niet weg, dat er langzamerhand enkele vondsten, speciaal Mammouth-beenderen gedaan zijn, welke door karakter en vondstomstandigheden er op wijzen, dat ook palaeolithische menschen hier verblijf gehad kunnen hebben. Edoch, gevonden zijn hunne sporen, voor zoover bekend, tot nu toe niet.

Onze vroegste voorhistorie bepaalt zich tot een veel en veel lateren tijd. De groote zoogdieren nijlpaarden, mammouthen en andere olifantsoorten, rhinocerossen, hollenberen, hollenleeuwen, hollenhyena's enz., zij alle waren verdwenen, en het eens tot aan de Middellandsche Zee voorkomende rendier had zich reeds lang teruggetrokken, tot in en achter het gebied van de Baltische Zee.

Het landijs was weggesmolten, en verlost van den grooten druk, hadden de ijs-tanden in het Noorden zich opgeheven, nog sidderend als 't ware onder de naderwerking, en misschien ook thans nog niet geheel daarvan bekomen.

Doch ook de Yoldia-, ja zelfs de Ancylustijd waren voorbij en de door De Geer en zijne leerlingen berekende limiet van 8000 v. Chr. was reeds ver overschreden, toen de oudste, thans bekende, praehistorische cultuurresten aan onzen bodem werden toevertrouwd of daarin verloren gingen.

Het is uit den tijd van de z.g. litorinadaling, dat wij de eerste en vroegste sporen van alluviale kustbewoners in Noord- en West-Europa leeren kennen.

Groote schelphoopen, den afval van maaltijden voorstellend, typeeren kustbewoners en het is een even opmerkelijk feit, dat de bewuste, z.g. Kjøkkenmøddinger-, Campignien- of mesolithische Cultures in Noord- en West-Europa, om ons daartoe te beperken, over en weer volkomen gelijk zijn, als dat zich daartusschen in Holland en N. W. Deutschland eene lacune bevindt.

Mogelijk is het, dat ook hier mesolithische cultures langs oude kustlijnen geweest, doch deze thans, diep verzonken in of onder den zoom van alluvionen aan de Noordzee gelegen zijn. Aberg, de bijna even bekende leerling van den vermaarden Montelius, neemt zulks dan ook inderdaad aan. Intusschen blijft dit een vermoeden, doch hoe waarschijnlijk ook juist: ondanks alle doorsnijding met kanalen enz. zijn tot nu toe geene Kjøkkenmøddinger-vondsten uit de kleistreken bekend geworden.

Voor N. W. Deutschland is dat misschien iets anders.

Een enkele in het Oldenburgsche Museum bewaarde vondst uit de buurt van Jever schijnt n.l. aan te toonen, dat daar ergens Kjøkkenmøddingercultuurresten verscholen liggen. Aberg schrijft echter eenige walsvormige bijlen aan vroeg-neolithische beschavingen toe, en merkwaardigerwijze behoort hiertoe een op grotere diepte (± 8 M.), bij Hoorn, gevonden bijl.

De beteekenis van de veranderingen in de menschelijke beschaving der thans volgende nieuwe periode kan nauwelijks overschat worden. In den huishoudelijken toestand van den mensch heeft de ingrijpendste wijziging plaats. Landbouw en veeteelt komen tot ontwikkeling, het trekken wordt meer en meer opgegeven; vaste woningen en woonplaatsen treden op den voorgrond.

Naast het slijpen van steenen werktuigen komt ook de pottbakkerskunst tot

bloei, in de techniek harer producten veelal nabootsend de modellen van andere takken van huisvuil of ook natuurproducten: aanvankelijk vlecht- of mandenwerk in Noord- of Noordwest Europa eenerzijds, vruchten, vruchtenschalen in Zuid- en Zuidoostelijk Europa anderzijds. Dit spiegelt zich vooral af in de versierings-motieven: de gebonden stijl van het Noorden, tegenover de vrije stijl van het Zuiden. Overblijfselen van huizen, woongroeven met toebehooren, ja, zelfs nederzettingen en werkplaatsen zijn uit dezen tijd bekend geworden: daaronder zulke op palen (paalwoningen, resp. paaldorpen), andere op uitstekende landtongen en hoogten. Zelfs volledige, door wallen beschermde aardburchten zijn overgebleven. In het Zuiden, in het Nijldal en het tweestroomengebied van Euphraat en Tigris beginnen de eerste historische gegevens te komen. Naast dat alles eene reeds ontwikkelde godenvereering, wijzend op geestelijke ontwikkeling en gedifferentieerde geloofsvoorstellingen en ook op vaste maatschappelijke verhoudingen. Uit dezen tijd stammen een groot deel van die indrukwekkende megalithische (megas = groot; lithos = steen) grafmonumenten, welke wij hunnebedden noemen en waarvan ons land er thans nog ruim 50 telt.

Het is begrijpelijk dat men in al die verschijnselen niet alleen samenhoorige groepen heeft onderscheiden, doch ook daarin weder subgroepen.

Voor ons land, in het bijzonder voor de Noordelijke zandgronden, zijn belangrijk de hunnebedden en neolithische grafheuvels met sporen van een houtbouw. In Midden-Nederland geven de laatste als oudste cultuuroverblijfselen den toon aan.

Voor het uiterste Zuiden vormen in dat opzicht vuursteen-werkplaatsen, mijnschachten en nederzettingenresten met ruw behouwen vuursteen manifacten dien aanvang. Zij komen speciaal voor tusschen Rijkholt en St. Geertruid Zd. O. bij Maastricht.

Belangwekkender nog dan de laatste schijnt mij toe de eerst in 1926 gedane ontdekking van woonplaatsen met spiraalbandceramiek, d.w.z. overblijfselen van in oorsprong Donaulandsche cultures, welke als zoodanig, naast de voorafgaande, eene 4de cultuurstrooming in ons land representeren. Zij behooren met die van Rijkholt zeker tot de oudste.

Laat ons thans die oude cultuuroverblijfselen speciaal bij ons te lande nagaan.

Zij zijn betrekkelijk zeer jong: een 4000, hoogstens een 5000 jaar. Die vroegste beschavingsoverblijfselen kunnen wij naar de vondstomstandigheden verdeelen in losse en gesloten vondsten, de eerste met, de laatste zonder bekende vondstomstandigheden. Bij hun bestudeering hebben wij speciaal daarop te letten.

De losse vondsten bestaan uit steenen en enkele beenen voorwerpen; de geslotene omvatten graven, nederzettingen en werkplaatsen met hun inhoud. Van die laatste drie groepen overheerschen bij verre de graven, deze zijn althans het beste bekend geworden. De nederzettingen en werkplaatsen werden tot nu toe maar in gering aantal ontdekt en de laatste zijn, in den zin van mijnbouw- en fabriekscentra, eigenlijk beperkt tot het uiterste Zuiden van ons land, tot het krijtgebied van Limburg, met name de reeds genoemde omgeving van Rijkholt en St. Geertruid.

Voor een overzicht van de losse vondsten, kunnen wij uitgaan van de grondleggende studies van Aberg. Deze heeft het oudste Nederlandsche praehistorische materiaal, speciaal de steenen bijlen van uit typologische gezichtspunten bekeken. Hij gaat daarbij uit van de beide onderling gelijke, door een vondstenvrij of in elk geval aan vondsten arm gebied Nederland en Nd. W. Duitschland tot aan de Elbe, gescheiden mesolithische cultures in het Westen en Noorden van Europa: de Campignien-cultuur in Frankrijk, België en Engeland in het Westen, de Ertebølle- en Kjøkkenmøddingercultuur van het Oostzeegebied in het Noorden.

Pas in de tweede periode van het neolithicum gaan beide cultures uiteen, de Westelijke is in het algemeen conservatiever, de Noordelijke differentieert zich verder. Voor beide cultures is in de 2de phase van het neolithicum een smaltop-pige voor het overige in het Noorden en Westen typisch verschillende bijlvorm.

Voor de studie der oudste Nederlandsche steenvondsten, die afgezien van de reeds vermelde walsvormige en voorts Nederlandsche ongeslepen steenen werktuigen, eigenlijk eerst recht aanvangen met de 2de en 3de phase van het neolithicum, zijn die juist genoemde verschillen dus van groot belang.

Voor al echter ook, omdat het blijkt, dat de talrijke losse vondsten hier te lande beide soorten van smaltoppige vuursteenbijlen vertoonen, de eene van West-Europeesch type uitsluitend in het Zuiden, de andere van Noord-Europeesch voornamelijk in het Noorden. De grens tusschen beide verloopt over Overijsel.

De gesloten vondsten bestaan uit graven, nederzettingsresten en werkplaatsen. De studie daarvan kan de resultaten van het onderzoek der losse vondsten toelichten en uitbreiden.

Ik wil mij nu tot het uiterste beperken en de gesloten vondsten aan de hand van lichtbeelden, d.w.z. van het opgravingsmateriaal zelf, toelichten. Het zij mij echter vergund de conclusies, waartoe dit materiaal aanleiding geeft, voorop te stellen en ter bepaling van de gedachte in het kort samen te vatten.

Wat dan de studie der oudste Nederlandsche cultuuroverblijfselen voorloopig aan het licht heeft gebracht, is m.i. het volgende.

In de eerste plaats doet zij zien, dat in ons land, geene sporen van den palaeolithischen mensch zijn aangetroffen, terwijl de vroegste beschavingsuitingen zich vrijwel uitsluitend bepalen tot de löss- en zand- resp. veengronden en tot de oudere duinen!

Voorts blijkt het:

A. Wat aangaat de *losse vondsten*, in het bijzonder (zoaals Aberg heeft aangetoond) de vuursteenbijlen, dat in ons land in cultureel opzicht twee stijlrichtingen vertoont, t.w.: eene *Noord-* en eene *West-Europeesche*. Daarvan verloopt de gemeenschappelijke grens, al dan niet samenvallend met een bevolkings- of zelfs dominerende rasgrens, ongeveer over Overijsel.

B. Wat aangaat de *gesloten vondsten*, graven, nederzettingen en industrieplaatsen, zij weerspiegelen, in het algemeen gesproken, eene dergelijke tweeledige hoofdgroeping als de losse vondsten en onderstrepen deze. Daarnaast echter wijzen zij op eene tweede grens langs de groote rivieren, speciaal den Rijn. Zij leeren het Nederlandsche territoir nader kennen als een grens- en overgangsgedebied van en tusschen Nd.-, West- en Midden-Europeesche, resp. tusschen de Midden-Europeesche en Britsche neo-, aeneo, en vroegbronstijdige beschavingen en tevens bevolkingselementen op de kentering van het 3de in het 2de vóórchristelijke millenium en nog eenige eeuwen daarna. Zoodoende maken zij ons overigens aan eclatante vondsten niet rijk land in wetenschappelijk opzicht belangrijk. In het bijzonder treden daarbij de volgende speciale verschijnselen in het voetlicht:

1. De neolithische zoowel anthropologische, als cultureele nalatenschap in het *Zuiden des lands*, zooals deze tot voor kort alleen in en op de Maasterrassen bij Rijkholt is te voorschijn gekomen, vertoont in die beiderlei opzichten gelijkenis met Belgische en Fransche vondsten. Zij wijst derhalve op eene invasie van bracyphale stamelementen de Maas af uit Zuidelijke richting.

Daarentegen geven de pas onlangs in de buurt van Maastricht ontdekte nederzettingsresten met bandceramiek alleen in cultureel opzicht eenige aanwijzingen. De bewuste ceramiek, welke geheel overeenkomt met die in Oost-België, wijst n.l., via de overeenkomstige midden-Rijnsche beschavingsoverblijfselen op een versten uitlooper van vroeg-neolithische Midden-Europeesche Donaulandsche cultures, die verder Oostelijk en Zuidelijk ook in het Klein-Aziatisch-Middellandsche gebied (Troje) nog worden aangetroffen. De bewuste vondsten bezitten derhalve een meer Oostelijken haard. Elders gaat ook deze cultuur samen met kort-schedelige menschevormen van Alpijntype.

Wat aangaat den aanvang, deze valt klaarblijkelijk nog in het 3de vóór-Christelijke millenium.

2. De neolithische vondsten uit het *midden des lands* wijzen in *physisch-anthropologisch* (tot nu toe slechts één vondst op de Veluwe) op eenforsch dolichokraan menschenslag.

Zij pleiten in zooverre voor een *Homo nordicus* type. Naar analogie met de verhoudingen elders in Midden-Europa eener-, in Engeland anderzijds doen zij hier echter tevens een ander en wel rondhoofdig donkeroogig gedrongen menschenslag verwachten, ja zelfs in overwegende mate.

In cultureel opzicht verraden zij, naast het gemeenschappelijk bezit van beker-vormige aardewerktypen, door kenmerkende differentiaties daarin, daadwerkelijk zeer verschillende stroomingen. Deze behooren tot het begin en de eerste helft van het 2de vóórchristelijke millenium.

Het zijn in het bijzonder de volgende:

- a. eene eerste, doch zeer bijkomstige — de cultuur van vaatwerk met ingestoken versieringsmotieven, d.i. de karakteristieke Noord-Europeesch hunnebedden-ceramik — die Ndl. en Nd. O. is georiënteerd;
- b. een tweede, — de touwbekercultuur — die een Saksisch-Thüringschen haard bezit;
- c. een derde — de klokbekeercultuur — die eenerzijds, via de Rijnstreken, verband houdt met Midden-Europa (Zuid-Duitschland, Bohemen en zelfs Hongarije), anderzijds langs denzelfden, mogelijk, hoewel minder waarschijnlijk, echter ook langs den zeeweg, met Zuid-West-Europa (Frankrijk en Spanje);
- d. een vierde — de aeneolithisch potbekercultuur — die via de Rijnmonden en de Noordzee wijst naar de Britsche eilanden, in het bijzonder Oost-Engeland.

3. Wat eindelijk aangaat de neolithische vondsten in het *Noorden des lands*, deze zeggen in *anthropologische* opzicht direct niets. In cultureel opzicht belichten zij daarentegen twee groote verschijnselen:

- a. Eene hoofdcultuurstrooming uit Nd. W. Duitschland in laatste instantie *missien* uit het Oostzeegebied, en dus blijkbaar veroorzaakt door in hoofdzaak Teutonsche, dolichocephale raselementen, aangezien deze destijds in Nd. West-Duitschland sterk blijken te domineeren; zij is getypeerd door de megalithische massagraven, de hunnebedden met hunnen inhoud, en begint vóór of omstreeks den aanvang van het tweede millenium.
- b. Bijkomstige stroomingen, welke dezelfde betrekkingen verraden als die in midden-Nederland, doch daarenboven nog vergelijkbaar materiaal met de neolithische persoonlijke grafheuvelcultuur („Gräber unter Bodenniveau”) van het Kimbrische schiereiland opleveren. Zij zijn alle getypeerd door individueele tumuligraven. Deze laatste kunnen dus in voor zooverre zij ethnische stroomingen afspiegelen, samenhangen met zeer verschillende en gemengde philogenetische elementen.

Op al die verschijnselen en onmiddellijk daarbij aansluitend, ja goeddeels organisch daarmede (naar mijne meening echter vooral met de Noord-Europeesche) verbonden, volgen dan zulke, welke speciaal door metaalbijgaven getypeerd zijn. Wij kennen deze cultuur — behalve door de enkele losse hier te lande gedane bronzen vondsten tot nu toe alleen uit graven (skelet en brand-, speciaal gestrekte schachtgraven). Het zijn deze, welke eene armelijke bronsbeschaving vertegenwoordigen. De laatste is naar mij voorkomt verspreid over het geheele land, doch tot nu toe het best bekend geworden uit de Provincie Drenthe. In den laatsten tijd hebben wij echter ook verwante vondsten leeren kennen uit de provincies Groningen, Utrecht en Gelderland. Uit de oudere en jongere verslagen omtrent bodemonderzoek in deze en andere provincies blijkt intusschen wel, dat zij ook in Overijsel, Brabant, doch speciaal op de Veluwe genoegzaam aantoonbaar is.

Speciale vermelding verdient ten slotte nog het feit, dat daar, waar graven uit de bewuste bronscultuur in aanraking met zulke uit de steencultuur werden aangetroffen, de eerste steeds voorkwamen in de daklagen der laatste en de laatste steeds in de vloer der eerste.

Zodoende zijn het dus, wanneer wij de cultuur der bandceramiek afzonderlijk tellen en de bekeercultures niet nader specificeren, een vijftal verschijnselen, welke de hoofdtrekken der Nederlandsche prae- en prohistorie vormen.

In aansluiting aan zijn betoog vertoonde spr. hierop een reeks fraaie licht-beelden.

Nadat enkele hoorders verschillende vragen hadden gesteld, die door den spr. werden beantwoord, verkreeg de heer *R. Oppenheim* het woord voor een mededeeling betreffende enkele *Silex-artefacten in Zuid-Limburg*. Nadat spr. de wenschelijkheid had bepleit van het uitvaardigen van een uitvoerverbod voor ouden uit Nederland, zooals vele andere landen dat kennen, deelde hij aan de vergadering het volgende mede.

Menig keer heeft U van St. Geertruid en omstreken in den laatsten tijd gehoord, in het bijzonder ook van de vondsten in het Ravijn „de Schoone Brub” gedaan, doch zelden van het Silex-materiaal, dat op de hoogvlakte van St. Geertruid over de akkers verspreid ligt, dat helaas meestal erg beschadigd is en door het geregelde ploegen van deze terreinen steeds meer verbrijzeld wordt. Vooral de fijne stukken hadden hierdoor te lijden, zoodat het thans een groote zeldzaamheid is, een beslist goed en gaaf stuk te vinden.

Ik zoek bijzonder nauwkeurig op de akkers, aan den Z. W. rand van het Plateau over het gehucht Moorslag gelegen — blijkbaar beteekent dit „Moordslag”, een naam, die misschien al van oude tijden dagteekent, want reeds in vroegere jaren zullen juist hier verschillende goede stukken (pijlpunten) gevonden zijn — ik had de voldoening hier belangrijke artefacten te vinden, waarvan enkele hier voor mij liggen.

No. 1 een pijlpunt, die door zijn bijzonderen stijl opvalt en die, als een conclusie gerechtvaardigd is, een ouder dan neolithisch karakter heeft. De vorm doet sterk denken aan de nabootsing van een Magdalenien beenpunt en het werk aan Solutré; No. 2 een speerpunt, die vlak bij No. 1 lag — veronderstel ik, dat Solutré tenminste zijn invloed op de bewerking uitgeoefend heeft. Op het eerste gezicht schijnt deze punt een brokstuk te zijn, maar het gaat hier toch om een artefact, want de basis vertoont aan weerskanten niet alleen bijzondere afslagen, maar ook speciale retouche.

No. 3 is een zorgvuldig geretoucheerde speerpunt; hij vertoont een echt Zuid-Limbursch karakter wat de afsplijting betreft, maar de manier van retouche behoort tot de zeldzaamheden; zoo ik dit stuk als een speerpunt verklaar, geloof ik mij niet te vergissen.

No. 4. Als ons in Limburg een vuursteen van bijzonder mooie hoedanigheid voor oogen komt, is het altijd een artefact, want er is geen twijfel mogelijk. Fraaiheid speelde ook toen reeds een rol. Als bewijsstuk deze zeer nauwkeurig afgewerkte ronde schaaaf, die geen verdere explicatie behoeft.

No. 5 is een stuk van een gepolijste, flinke bijl (vreemd materiaal), dat stukgeslagen is en niettemin doet zien dat dusdanige werktuigen, zelfs in stukken, toch nog gebruikt werden, want de stukken zijn opzettelijk gemaakt om te kunnen snijden of zagen.

No. 6 is een wrijfsteen, een aan 6 kanten afgewreven brok zandsteen; zou men misschien hiermede bijlen enz. hebben gepolijst? Want, voorzoover mij bekend, zijn zoogenaamde „polissoirs” in Zuid-Limburg nog nooit gevonden, en als maalsteen lijkt het stuk mij te klein.

Heel typisch voor de St. Geertruid Hoogterras-Cultuur zijn halfgepolijste stukken, zooals bijvoorbeeld het fijne kleine bijltje (No. 7), dat ongetwijfeld ook alleen

voor fijn werk gediend heeft. Zulke stukken behooren reeds tot de grootste zeldzaamheden. De nos. 8—12 zijn iets minder zeldzame bijltjes en boren.

Het is jammer, dat in de herfstmaanden en in het voorjaar, als het land nog geheel braak ligt, hier niet met meer zorgvuldigheid ook door anderen gezocht wordt, want elk jaar wordt meer en meer van deze artefacten vernield, en het zal zeker niet al te lang duren, totdat alles wat er nog is door de ploegschaar, de paardehoeven en de klompen van de boeren gebroken en vertrapt zal zijn.

Nadat de spr. zijn vondsten nog nader had toegelicht, sloot de voorzitter, onder dankzegging aan de sprekers, de vergadering.

* * *

Primitieve stammen. Een onderzoek op Sumatra.

Het Alg. Handelsblad van 21 Mei j.l. meldde, dat de voorzitter van het Anthropologisch Bureau in Nederlandsch-Indië, Dr. P. van Stein Callenfels, berichten heeft ontvangen omtrent twee primitieve stammen in het Siaksche op Sumatra, die aldaar aangeduid worden als Sakel's. Nu is dit dezelfde aanduiding voor een primitief volkje op Malakka, dat met de Senoi en andere groepen, tot de verwanten van de Wedda's van Ceylon gerekend wordt.

Bij deze bewoners van Malakka is het beschilderen van het gelaat in gebruik, een gewoonte, die, zooals bij navraag gebleken is, door bedoelde Siaksche stammetjes eveneens gevolgd wordt, zelfs in die mate, dat de Chineesche handelaars hen enkel kennen onder den naam „bloemen-gezichten”.

Volgens nadere berichten van het bestuur, zou men er in geslaagd zijn, deze schuwe woudbewoners in eenige kampongs aan de rivier te verzamelen.

Mag het bestuur dit als een groot succes achten, voor de wetenschap betekent het, dat het oorspronkelijke en primitieve nu weldra verdwenen zal zijn. Om deze reden acht de heer Van Stein Callenfels het urgent, dat het Anthropologisch Bureau pogingen in het werk stelt om tot een nader ethnologisch en anthropologisch onderzoek van deze interessante volksresten te geraken.

Plannen zijn in voorbereiding, om zoo spoedig mogelijk met dit onderzoek een aanvang te maken.